

Саннар, фактылар

Совет эрге-чагырганын чыгарында 2,5 миллион номнары белгаш бршороларын нийти тиражи 40 миллионда эземлөр кылдыр парлар үндүргөн.

ССРЗ-ниң улустарының 89 ангы-ангы дылдарында, өөң иштинда революция мурунда да уму-бички чак чыраан улустарының 43 дылдарында база 56 даштык дылдарда номнары парлар турар.

В. И. Ленинниң чыгараларынын 1918 чылдан бээр делегейниң улустарының 102 дылдарында 12 муң катпар парлар ундүргөн.

ССРЗ-де 15 хире муң содунары белгаш журналдарын парлар үндүрүп турар. Ундүргөн санында аларнын тиражи 300 миллион кылым парлар ажып турар.

50 муң ангы нийти ССРЗ-ниң Журналисттер Эвлияниң кеңишүүнү.

6,5 миллион ангы нийти мада белгаш ашылчын бижикчилер бооп турар.

1943 чылда «Шын», «Тувинская правда», «Аревис шын», «Ленинчиң оруу» солуннар нийтизи-биле 25700 ажыг тиражтыг үнүп турган.

А 1944 чылда алар 30.000 хире тиражтыг кылдыр өскөн.

1975 чылда республика содунарынын нийти турары 53300 четкен.

1974 чылда төп солуннар нийтизи-биле 38920 муң тиражтыг, а 1975 чылда 40954 муң тиражтыг бооп турар.

1974 чылда төп журналдар 101463 тиражтыг болган, а бо чылын 106543 тираж кылдыр өскөн.

ӨРҮКЧҮ ШААМДАН

Мен 1928—1929 чылдарда ТАРН-нын төп сургуулуна өөренип дооскам мен. Ичинде Тывага моо дагыта «Улуу» деп солун үнүп турган чүзе. Та-шкындагы ук солунун уккун-териниң өрүктү болу берген мен. Ол ажалдым-даа чоруту чыгып, солунга материял бижирин ордактап эгеледим. Бижик үндүрүм «Улуу» нин ариннарына өйдөл-өйлөп күстүп кагаларга, иштиме дажок өөрүтү мен. Баштай-аа ажалдым-даа сыска-кыска материалдар бижип турдум. Фактыларга дайыры чүгүлдө чүсүр деп билдим, бижик-ринге чорутуп дайыгып бер-чүкчү мен. Оң эгелек-ле «Шин» өөңүгө чедир бижикчи бооп келдим. Докта-мал бижикчи болганымга ма-да та типография өрүкчүлөр ажалдап турганым менээ чор-ду мидиги болган боор деп билдим чоруп мен.

Шооку эртем-билитиг эвес мен, адым үл хуузалыгым нам сургуулу доозуп алган, дом-чуттум, бижиктинде-ле, амы-карадан чыда калыпым ордактыг чор мен. Ам алды-дан адым харыг мен. Солун-нарда номчулуп чагай ажал-жыг чырапым бижинишкен мен. Ил ол-ла болза, идеология ажалынын шүтүм-биле иштисин эртенге кирген үндү-хүм ол бооп чорум.

М. МАЖАА.

Бөгүн—Совет парлаганың хуну

ЛЕНИНЧИ ЧАҢЧЫЛДАРГА ШЫНЧЫ ЧОРУК

В. И. Ленинниң үндүрүмүн «Правда» солунун бирин номери 1912 чылдын май 5-те үнгөн. Оң бээр ам 63 чыл өрткөн. Моон-биле колбаштыр болаага хей чүдүлөр кире келер. 1931 чыл турган чүзе, ТАР-ниң Барын-Хемчик ко-жуунунуң Эртине-Хазы суму-жундан кыж кижэе чаа тыва бижикти өөренип алган бис. Би-жик билбес чорукту уузукча-риниң бөлүмүнерин организа-цияла, бистериң бөлүк аалдар айы-биле башкаларга чорут-куалакым.

Ичиндеги хүнериң бир-ээнике бистең аалдарыныска орус эми чедип келген. Аларга-ла, кадык-ла кижилерин ичинде, бир-ле арагыга удуу тарыла-лаа кылдып тур-ган. Ол кижини ийи хонга соонда, Кызыл-Мажаалдык үлөп чорулар болу берген. Эжи-биле кады ол эмиңи кожуу түптүгө чедир үлөп келгеш, эмиңиң бажыңыга

кондувус бичварда ол эрт карыг оол мен. Бажыңың эзи ижежок-ла солуннар, номнар эгелекш, биске өөр-түтүп турду. Харин-ча ил-варда Владимир Ильичниң «Правда» солунун түлүп ага-ан олурар чүрүм бир-ле ду-гаар көргөн бис.

Эмиңиң биске берген, Ле-нин чорукту солунун ан ал-ган чапым келдиш. Бижик өөренириңиң бөлүмүңгө тур-ганар оңу аажок солунурган турган. Солун холдан төлө-шкүчүлөп турган. Дагы-ла-га да ээр кижиниң каа-лаа өө-ренип чорбаан огуу чаа өө-рөп өрүтүскө ол оол Вла-димир Ильичниң чүрүм саа-дыла караалык-биле дүрү-лөп алган болду. Ол үзе бистин черге чорударга бурган чүрүм чүрүм бээр бир кижэ турган чүзе. Бичварча чор-дашан хевирер чаагар Да-Гачан деп ирей база турган. Ле-нин бажыңыңиң чүрүм

ол ан алган, ол кижиге ба-рей, ол чүрүтүп чаазаас дүм. Кам хонгада В. И. Ленинни чүрүтүп алган кел-ди. Көптүккө илгер көптүг дөмөй эвес-лаа илгаш. Би-чара-даа ол чүрүк Да-Гачан-Дарганин өөңгө бис-тер улуз кижилер болуп өтүп келгешкенде кедир ка-далаттыкчы чорган чүзе.

Брак сактымкчынар ым-дым-дыр. Ам бо хүнерде пар-лаганың укур-дузаның эки билер бис. «Правда» соци-алисттик тургузуушунуң чен-дээ болуп ужурагү деп, В. И. Ленинниң сестери парлаган-ның укур-дузаның дозуу кел-ди чүгүлөп турар. Парлага-луну — Совет чүртүгү пар-лаганынын дайымы көрүл-ди, оң Ленинчи чыңчыларга шынчылдык күрүлдөс болу-раан алдыг, но парлар үнү-лөр таалам-биле Совет Эвиле-ди делегейге бирги черин эл-еп турар.

Совет эрге-чагырганың чыл-дарында биске 2,5 миллион номну 40 миллионд хире эк-землери кылдыр парлаганың ап керели. Мичарга «Правда», «Известия», «Комсомолец» пралаа, «Сельская жизнь», «Труд», «Пионерская правда» солундарың түс-түс түрүктө-рү 7-ден 10 миллион экзем-лар чедип турар.

Бисте ноң үндүрүп 236 чер-ном продукцияны парлар-дуруп турар. Чонун парла-га ажалдык киржиге бисте чүртүтэ эңне массалыг, то-доруларга, 6,5 миллион ажалдыклар, колхозчулар, ин-телигенттериниң төлөкчиле-ри ажалын, кызыл кор-респонденттериниң ариннаы бооп турар.

Солунарны, номнары, жур-наларны, чонун ортуу-га илгерде таалам-биле бистең чүртүтэ парлар, совет, профиле, комсомол органи-зациялары улуз ажалды кы-лып турар болгай. Бо таалам-биле улуз органиастыг ке-челери база ан чорудуу ту-раар. Чыжжэ, бо чылдык аягыт-«сентябрь айларда Москвага делегейиң ном делегейиң ор-ганизастан эртинер даан ол дугайында чыныгымак кер-чи болур.

Чер бөмбүрүниң миллион-миллион кижилери бистең со-циалисттер Төзүн чүртүтүсүгү дугайында шынчы билип ал-турар, оң-биле кады бистең парлаганыс буржуаз пропа-ганданың хоралакы салла-рына адуу шиттириг дем-сели чорудуу келген болган-моон сонгаар-ла аңаа улуз эртен чок демисал чорудар.

Бистең парлаганыс тугу-тунда Ленинниң идеялары, Ле-нинчи чыңчыларын ажалды-рыла ботталарын чедип ала-рыла болу берген бижик. Ле-нинчи партияның улузугула-мы-биле совет парлага болуңу мурунда турар солундарың туо-лунга чедир күсүдир.

С. САМБА-ЛЮНДУП.

Республика типографиясының линотипшица Вера Михайловна Наезжих хончор үрүктүрүндө бирээ. Оң ажалы стажы 20 чыл болган. Оң «1974 чылда социалисттик чарыкыңды тик-келеңиң» хөрөк демизиниң ажалыңың.

Парлаарг сехтиң парлакчымы Т. М. Филиппова коммунисттик алуш-ажалдык шаамыңымы. ЧУРУКА: (оң талааныңда) линотипшица В. Наезжих биле Т. М. Филиппова ажалы ундас.

ШЫН ДУГАЙЫНДА СӨС

Худу бекти уу-чаза төспөтөр дээш, күчү күрүш Россия мөңгөл-мөңгөл, Шынын өңү динчтестер диле шаапкан. Шыла, билин «Правда» немпел турду. Шыла биле Революция оң четтинчипкеп, Чырын чапчып, херия-херия бажымыган. Алыс шыне холун сунуп чүктүк берген Ажалчы чоң өскөрөңи чок үнү үнгөн: — Ленинни бижип турар солунуна Идеология сөзү сөгелсе, ирөөр түр бис! Карыс, дериян идеягеттер шынын аксым Хаай иди боюнукүрүр дээш чеже кыспаан? Ынчаала-лаа маалыр солун үнү үлөп: Анды-ангы аттар-биле үнүп турган. Ындыг өтүкүт кыйыг чоруп чүңү чүвө? Ада бажы Ленинниң мамымы-дыр! Шола аттар халаганын, шак ол өйдөп Чогу-на Шын ылааныгыг көңгө артаан! Ленин Шыны, Революция, ажалы дег, Ийлаан дегге оран эржиң бажып чорар!

ХОЛДАН САЛБАС МЕН

Бичимде моол бижик билер чамдык кижилери көргөш ма-галдар, харин тускай маат-тыганын салым бугуштү-даа кылдыр бодал чордум. Воду-нун үжүк-бижиңи чогулда, шаанда тываларын културга таалам-биле хожадалып, ка-рагы дүмбөй амыралдын көрүп-лаа чордум.

Коммунисттик партияның ле-нинчи национал политиказы-ны, бугу-ле чүвени кыжиге, кижиниң чагай чоруунга ба-ралагалап турарының ачы-мыза Тывага өзүлүгү культура революциясына жазып, амал-лаа шүртү чартырган. Мичара-ла колбаштыр үжүк-бижиңиң эгелезини, Тывага культура революциясынын шакын хо-жадалыгы совет парлаганың үлөттөткөс укур-дузаның бижиксидим.

1931 чылдын орай чүрүм чүзе, бистең аламыс Тес-Хемин Кара-Хага кыштаа. Кожамыста аалда Хем-Белди-ринден (амгы Кызылдан) сур-гак — тыва бижик бажымыг келген ол девискерге до-раан-ла айрып аларган.

Алыс собуургалды турган-мын ол эңке хамкыты мурап бардым, тамырым Маайлар-оо болду, оң өө-ренип чоруктанып алышкан мен. Чаа бижикке өөренириң кү-зүлүгү, салдыкпын бардым. Чыраа сорулган ол, ала-дыр-дан күзүлө мидыг бол-ган ужурунда, ол эш мези а-

ӨҢНҮҮМ

«Шын» солунун баштайгы номери үлөлдө бээр ундас 30 чыл болур. Ол чылдарын иштиле солун республиканың ажал-инделериниң өзүлүгү чырылбас солуну, сүмелестин, өңүтү, орук айткычылар ар-ган. Каларын-лаа, бажың-лаа, ажалың азы эртенде-лаа, студент азы бажың эзи-лаа түн бурду солуну номчуп, чүрт иштиле, даштыкыла болган хол-кол болушкун-нар дугайың, ажал-агыяңны, культура төлөтүлүгүңнөң чедикшиң, чымыжын билип ал-турар.

Каш-ла хонгаң бугу совет удуу Тывага бистең 30 чылды демдегээр. Фашист эжелес-чилерге удуу калып-дошпу дайыгыга тылсеген чедип ала-рыла «Шын» солунун үлөү күзүлүгү болду. Водунун өтүкү, те-динер диле-биле Тываның чонун Совет Армияга бугу-ле бар аргалар-биле адууларын-че кыйгырып, өскөрөгө, чу-румдалык, шүдүктөргө совет удуу фронтуга болган тыла-га маалырыг херектерин ала-даржымал турган. Солунун үлөткөс бугурун тыва артаар тапкылар, самолеттар кылды акша-херектаны чып, ма-ламаны, эт-херектиңиң шы-даар хирези-биле берип тур-ган. Тываның Совет Эвиле-ниниң составына киргенинде бээр «Шын» солун республи-каның ажал-агыяңны, эртем, культураны хожадугуңгө үлөү күрүш кирген.

Номчуку бугуруңе солун бир оңаа таламы бичи чоруп-турар. Шаанда «Шын» со-лунга Кызыл-Эрик Кудажы-нын арыг сөздөгүл, чырык чагай «Шончалы» деп но-велланың номчааш дыкы со-нуураан, өөрөң мен. Ол до-раан орус дилге ошудурун, орус номчукуларга чедире-рин-лаа кызыткан мен.

«Шын» солунда бистең чо-галчылыгымың, шүдүктү-дериңиңиң чаа солундары-биле бижикчилеримиз, чү-рүмдөрүмүз, тоолдарымың парлаганы турар мен.

Тыва АССР-ниң аламыг артың, ССРЗ-ниң журналис-тер эвилеңиңиң кеңишүүнү.

САГЫШ СААРЗЫК ЫШКАШ САГЫНДЫРАР

Ужук-бижикке өөренип алган чылымдарда эгелеш-ле содунары хандыктыла-дым-биле «номчурун аларган мен. Солун—амыралымын чарылбап кезе болуп, ажал-чыче хей-атт кинер сүмел-дикти, өңүтүм аларган. Илалыг «Шын» собуурган

терин, расказтарын сонуу-рар, расказтарын сонуу-рар, расказтарын сонуу-рар. Олар, эвеш-беш-даа бол, амырал дугайында билиңи кижиге бер-дир.

Көзө черге почта кезрин четтикпейн маанар мен. Ча-гыс хүн солун номчувай ба-арымга, сагыш саарзык ыш-каш болур. Чаа солуннар кээргө, харамлыгың ажып көрө бээр мен. Сүмелестик өңүктөриң кайна чү болуп турарың до-раан-на чугалап бээр. Чүгө мичан сеткил-сагышым өө-жүрүр.

С. ДОЙЗУМ.
Каа-Хем район, «Совет Тыва» совхоз.

ШКОЛАЧЫ ЧЫЛДАРЫНДА-ЛА

Оңу класты дооскам, үе-рөгө ий-өрүм-биле шериг хүдүлөгү күтүлдөр дашы чорупкан мен. Ам Улуу-Удуз-деп шериг аламын чедикшиңиң эртинер тур мен. Кижиниң торон шериг эртем болбайт кичир! Тываның төрөзү школамн өйдөл-өйлөп сектип чор-дир мен. Ынчаала-лаа мидыгыг хүдүлөгүм ботка ажалдык-кызыл эртинер деп бижик согулган мен.

Аламыңа дөргү-өрөлдөрү Ала-чүртүгү Улуз дайымыңың биржиңкилер үлөү чүзе. Дай-ымың калып-дошпу ажалды-рым ак шаам аартап-лаа

оолур арамында бо-ла сактым чугалай берилдэр. Алыгыр-лар салгылап, жажок тоңуп, сонуурган амынар чорум. Дайың деп сөстү чугалай бер-генде, тоңуп керүп орарга, оларын армы-шарымың мидайыңа «Шырын» өңүтү аларган. Дайыңын халап-тыг урууңуң херек кырыла кө-рүп, чүдүктө чоразаның чугалай амыралга, дайыңга удуу кижиниң килеңиң хай-мыктыгың, чүрөң, саргылаң кээр боор-ур.

Ол фронту дөргү-төрөлдөс күзүлөгүм хей-атт кинген эртинер турарым бо. Херек болза, Төрөң журтум кайнар-

даа кыйгыра, мидар хайта-лаа кыргыра, кеззеде белен мен.

«Шын» болган «Тувинская правда»—школаның чылдары-нда номчулуп келген ынак со-лундарым. Оларын аринна-рында аламыңа спорт тем-ларыңа материалдарын сол-лурган номчуру мен. Олар-ны ариннарыңа мезиң биске «Метелдерим» бижик-көстүгүлөп кээр турган. Би-жикчигиң ол солундарың ном-чулукчу-лаа, бижикчиң-даа мен деп болуп чоруп мен.

В. ОЮН.

Анатолій РОЖНОВ ДИВИЗИЯ СОЛУНУНҮН РЕДАКТОРУ

Георгий Александрович Баранов-биле 1942 чылда Воро-нево фронтунун ариннары-ның биринчи политкады-ныг танышп алган мен. Госпитальда чыкканым соонда мен политкадык 60-ги гвар-дейск адымык алыштыг үнүп турган «Родина зовёт» деп со-лунун редакциясының секре-тарына ажалдык кылдыр чорудуң.

— Дивизионың Бракки Чоң-чүк чүртүгү, Совет Эвиле-ниниң Мадары Изаа Мош-ляк командылап турар. Диви-зия, тулчушкунуңа теринге дугурулаа болган! Гвар-дейск деп атты чедип алган. Гвардейскер боудунуң солун-га мидыктыр. Оң редакто-ру — шүдүкчү Георгий Баранов. Солун кижэ болгай даңк-тыг көлгөн ол-дур, бисче чо-лук олур. Оң-биле тамыжыл алдыш, редакцияга калы чеде бооп келер.

Өрүкчө бажыңың, чымык чагай орус армы-шарылыг, ажал-караткылыг, колдоско-мар калытан кырың келди.

— Тамыжыл алдырыңа бе-лен мен, бистең полка кел-генер ошмыкажал—деп чу-галдымын. Георгий Баранов холумуңуңуң түттү.

Оң удуулаң Баранов-биле калы бөр-де чүкчү мезиниңизин-

га олурукшан фронт чогуунча чал чоруккан бис. Улуз суура-га келген, машина эгер — ар-тилеристерге четтингенге илгеркек, хыналда-эрттирле-ге пунктууңче чорупкан бис. Фашист эжелекчилерден ол суур чоокта чаа хосталганмы алган.

Хыналда-эрттирлеге пункту-зунда тарачын херэжениер чедип келген. Ол дайың үз-үнде фронт чогуунуң суурлу-рның чурткычлары душ-канын шериг машиналарыңа олуртуптар турган. Кырган болган чадым колхозчулар ажаларынын халтарың бош-тап болоткызы, шылабаум (орук дозар шокор ыш) ча-ныңа олуртуула алган. Гео-ргий тамыжын тура халааш, оларже бажыны. Олар-биле чугалажым — туру-туруп, удуулаңда оларга дайың ду-гайында болуңу шүдүктөриң номчул чорудуң. Барановтун шүдүк төлөтүрү чөре эи, а бо удуулаа хайгычык болду. Оң шүдүктүң эге стробизм бо-дур.

Чаа-дайың бир чыл болган. Делебрыңиң эгелезде Дериңи, маңгыс дайымыңар —

Чалаңың чок уузукан бис. Шүдүк номчаа кытайыңа чүдө тарачын херэжениер эвес, харың хыналда-эрттирле-ге пунктууңда чыгып келген дайыңчыла болган коман-дирлар база үлөй берген. «Гит-лержилерден суурун хостап алгай фронтунуңуңа чугалаш деп оң шүдүктүң богаалың аажок күчүңгөңүлгүң динчаныңар.

— Машина келди, эң калы-тан—деп, эртин чыккан чүкчү машинамыңа докзалдыкым баш-харыкчы кыс алтырган.

Георгий сумкамыңа блок-нодуң сулган. Оң чымыче салдым сержант чед берген.

— Эш калытан, сеткил даанар шүдүктөриң дээш четтириш-кыс. Билдиргиле, база бис шыкшан, ол бугуң чүртүп эртен боор силер эа. Моон сонгаар-даа шак-ла мичар сектиң-чүрөкти хайгыктырып кээр кылдыр бижиреңиң — деп, сержант чугуладым.

Барановтун ол шүдүк уда-ваанда бистең солунуңуңа «Дайыңыңиң чугалаш» деп ат-биле парлагаткан. Шүдүк-тү муруңу чүдү орнуңа са-лдыккан, мичарга ол ролюң күсүлүп шыдаан. Оң херекчи — фашист өлүрүкчү-лөрдөн өжөнүн негеп алып дугайында гвардейжилерниң чугалаары болган.

Барановтун шүдүктөриңиң маалырың — дайың-биле чыгып девискеге тылазың кылыңгыр кижилер. Бичварлап оң шүдүктөриң дайыңчыла сеткил-сагыжыңаң хузың алып ужуру ынаа. Шүдүк олу-руганында камчыңан — а-лымыңың-даа, биче коман-дирлар-даа, азы офицерниң-даа дугайыңа чугалаан турар бол-за, ол бугу гвардейск дивизия төртүтүңгөң кижэ болур.

Чыгыс чымык: Донга дайыңыңиң бижиктанышыңаң шүрүмдөөн маалыңыңа тур-раскатың шүдүлөгү. Фигу-ран болган Меловаа белки-терин чыгып тулчулукчу-биле холга алкан командирларын,

ийи автомашыңадың чүдүрү-көн. Оларын бугуруңуң ужу-күрүп кижилер ажаллап тур-ган, а өжөңүңе Иларав ма-шина турган. Рельстер кыры-дык конуртатышан, шериг соостан муруну-шарымың чүкчү карындамын ордан. Мурунда-лагыш шыкшан, бисте Совет Ин-формбюруңуң мидыңиңиң ра-дио ламчыштыр илелериң чораван бис. Ынчаала-лаа — поезд ман-ныңа, дайыңуң дайыңчыла турары мидың-биле хуу-дустар парлар ал болур бөр?

Харың ол өйдө, эшелон чо-рун орда, хуудустар парла-рың ордаларыңиң Георгий чугалай берген. Бисте типогра-фия эртелекчелер турган дү-рүлүгүм өрүкчү болган шарына биске старшина Петр Косых биле редактор дөмөр-орук бир-ле доктай бургер, бистең ма-шиналарыңыска чөстүлөп кел-генер. Эшелон шыкшан чоруп-кан. Косых ужуктер чыгып сыйыр херексиди алган. Совет Информбюруңуң мидыңиңа ра-дио ламчыштыр адыңыңыңаң, өрүп эгелен.

— Ужуктерин харың чыпачан болур-дур, а парларың бол-думаскай. Машиналар үрө-лөп каар — деп, старшина Ко-сых удуулаңды чугалады.

— Эшелондуң доктай бер-ген черине-ле парларан, шөк-минута саның ажыгылар — деп, Баранов сүмелестин.

Улавазыңа боштайгы хуудус парлагаткан. Георгий аңаа шүдүктүңуң шырфат берген.

Динчи-чандык сүртөтөс-лаа. Тыладеге дөмөй бисте боор! Кызыл туктар Донбазисыс

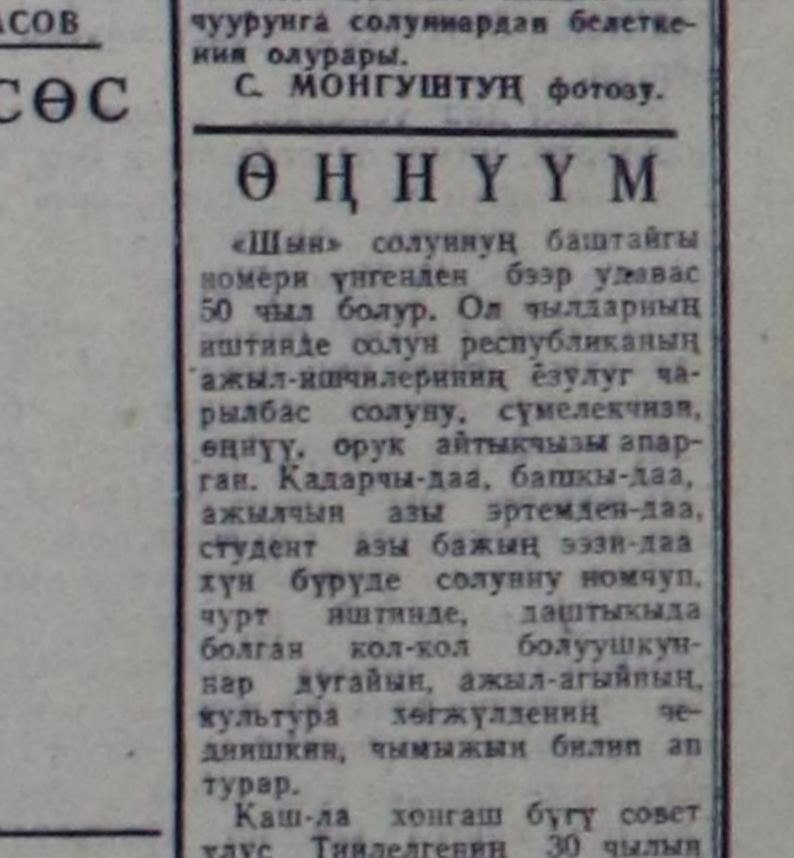
рүшүкүлүг сактымкчыңардан армы-шары чырып кезип олурган.

Автоводулар-биле фронт-чу ужуражыкың дугайында Баранов өр-бүтүңгөң мидең чар бижик: «Дуң чыгыс чер-турттурган-биле ужу-дустарымың биске байрылалыг кезең болду. Аңаа бистең за-водувустун артистер оолдар, кыстарын концерт болду. Ында баянист Карлоков база бар чорду.»

СӨӨЛҮГ ШҮЛҮГҮЛ

Бистең гвардейжилерис фашист эжелекчилерден Ук-раинаның хоорай, суурларың эрес-шууругу демисел-биле хостап алышкан, боогала чок бурунгаарлап бар чыккан. Ол үзе солунга бис офицерле-рин, солдаттарың дайымыңа материалдарың болган миды-ларлар дугайында шүдүктөр парлар турган бис. Авторлар — дайымыңар боттары бооп турган. Бистең редакторувус шүдүк бижип шыеп чорупур калы бижик база тыл алган. Гвардейск солдат Яковлев баштайгы шүдүк солунче чоруканы сактып турган. Георгий шүдүктөриң кымык-кай шууругу бижип турган. Оларын бистең солунга парлар турган. Ол азгыре баштайгы мидыңга караачыңа болган чүзе. Оң сонда-ла өске гвардейжилерниң шүдүктөри солунун ариннарыңа удуу-дараа кестүгүлөп эгелеш.

Совет дайымыңарыңиң шап-кын бурунгаарлашыкың, эрес-шууругу чоруп шүдүкчү Гео-

Аржак Сарыглар Кызылда хүрүниң педагогика институту дооскан. Чоң-Хемчик районун школагаарыңа ажал-ла, дуржуулаа баян. Эртен өөрдөккө чымыңың эгеле-не ол Ийме школаныңа өө-редилге эртелекчи келген. Аржак Хуваакович оң улуң дугурунда школа коллектив-ниң база ала-велеңиңиң худат-кычын чаалап ал. Оң-биле ажалда бичар, бөдүтү, то-машыны көргөүсүн.

МААДЫР ХООРАЯ СЕВАСТОПОЛЬ. Чурукта: севастопольчулардың чагай чаңчылы; Салуи-Дагда Моңге от чанынга от-буае тутуу анык-апын даяг чектерин кэп салым турар.

Чаа кино

„БҮЗӨЛӨШШКИ“

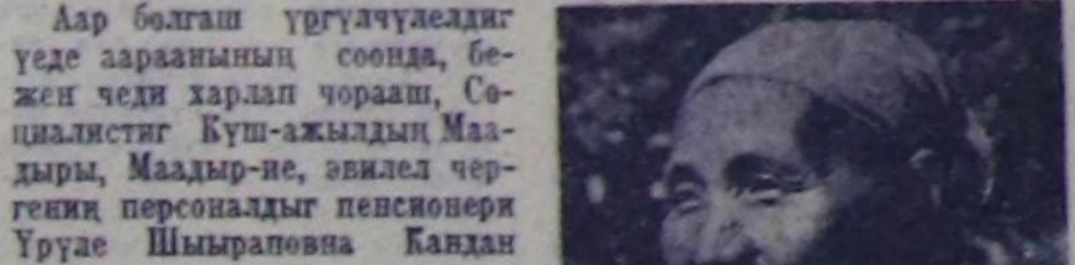
Тивилегиниң 30 чылыга совет кинематографтар Ала-туртун Улуг дайымыга совет улустун болгаш оң Чепсектиң Күштериниң маадрылыг дем-селениге турсаактан эвээш каш чаа киноларын үндүрген. Олардан көскү черия дөрт сериялыг «Бүзөлөшшкн» деп киноповея ээлеп турар. Александр Чаковскийниң индиг аттыг ному «Буугаар тургускан ол фильм дайы чыдарында Ленинградтың оң камгалакчыларының денде тывабыс маадрылыг чоруунга турсаактан».

Л. КАБАКОВА

Фон Лебеке баштаган «Соңгу чүк» деп шериг бөлүгүн Ленинградта шаар калдыкыны, кыш келсе болгаш оңу ээлеп аар дээр тургак плананың совет кижилерин, дайынчыларын, ленинградчыларын быжыг соруу-күжүгө удуу шыдашпай буураанын көргүскен. Аркан ийи кезеңде куш-биле тивлеп албааны Ленинградты аш-чүт, ундарал-биле басып каар дээр гитлержи кордалдын бүтүзүн, Ленинградты чылаа бээр дээр фаншг шеригиниң боттарыны чылаа шаптырганын көргүскен. Өнүгү, дегем экраныг ки-

Уруле Шыраповна КАНДАН

Аар болган үргүчүлөөдөгү үеде аараның соода, бежен чеди харал чораш, Социалист Күш-ажылдын Маадры, Маадры-не, аялде чергениң персоналдыг пенсионери Уруле Шыраповна Кандан мөчөөн. У. Ш. Кандан 1918 чылда Бай-Тайга районун Дасты деп черге төртүтүнгөн. Ол 1936 чылда Кызыл-Дар МЧДЗ-инге кирген болгаш 1949 чылда «Тивилеге» колхозтуң (аның «Таван» соода) келеткү апарган. У. Ш. Кандан ажил-ишке кыял кып чорган. Ол болгон күжүгүн ийгилик, аял ажилын көжүдүргөң берип, чыл санында-ла белж төртүзүлгөниң чедиң аң калган. Уруле Шыраповна чонуга уагу хундулаг болгаш төлөктүг ага-аддарыг бооп, мураңкы ажилдакчы, 11 уругуларын өстүргөн Маадры-не чорган. Ол чер-пер Советтериниң депутаттыга сонгудуп, аныктарга удегер-пидең көртүп, ажил-ишке өөрдөп чорган. У. Ш. Канданың бөгү амырлары улустун чагай чү-

ХӨГЖҮМ ҮНҮ ЧАНГЫЛАНЫП ТУРДА

Сөөлгү дүңө Чылбак барың кара кыжымын. Соңга өртүр дүңөкө дөрдө сымдастар чивенейчип, сөктырга олар чер кырында чүчө болуп турар-дыр. Чүчө өртүрбайыс хө-гаарлар турганга. Ында чүчө да оруннар шыгырт айып, оа-бо талачыче аң тарыла-лаа кижилериниң шимээни дымдалар. Оозу н болзаарга, чүчө Чылбак аясы, оң шитер-чүчө Чылбак чыдары миден. Калың удуутуар дээр сөзүр. Дүйнөкө айттырарың буудуу, ол сөөлгү дүңө кан-дай амырларын сөккө-сөгкөниң дуареттең турган деп.

Тыва эки тургачларының фронтуге айттырар эки тургачларын үндүргөн. Буулаал эгелзеп, Шагда шылаң-ла роол чугадала деп, кижиле болуп кирит, аял бажы орду. Кызыл-да бо шөүл бо аял хөй оңу аңаа чымгалымы көч мурунда черле көрбөзү боор. Калдыг кижилерини мында чок дээр. Шуут-ла харак шокарар-Харак. Хаймыккан чонугу ара-инде бир-ле көрүткөч, кырган-ачаа дөө-ле хамык төрөлдөрдүн эерттиңк чүткүп кел чыккан. Шериг байдалын кышкыпкан Чылбак ачыи оолдар деп «Кырган-ача-ай» деп алгырбышаан, кырган-ачааңга уткүй шымып киреңкел. Чоок-чоок доргуу-төрөли, таныш-көрүжү шүптү чектилеп келген, чүчө ала-нең чок болган.

Күнүшү аял берген кара-ногаан аргаларга кара албай кайган чораш Чылбак оожум болган дегем үн-биле ирлэп эгелзеп. Тоорукту долгай Таңдым Долганыма тодар-ла мен. Дайынчыларын арнарында дайны тыппаан шырыг урутуңуң, Чылбакче кезе кайгы бергенер. Демги-де кыжырмак хөглүг Монгөштөйиң «дайыңың ыр дээр» «Долгай-Тандымын» канчаары ол мооң, оң орунуга «Тулууш-күстүң келер дээр чагалктың, сагаан чарып чангыс дымтың бир чазын уагу шууган тура шаан каапкан соонда, Чылбактын сагымынга Кыза-Шыгы ээлерий берген шыкаш болган. Ол дымтын оруу кылдыр Чылбак аял өздөңге бир чы дымтыгыты тырып каан. Дуңмазы Шагдыр-оол-биле чаңгыс-дыт дугайында ирлэ-жир ырызын сагып келгеш Чылбак аял ирлэй берген.

«Акым дугайында тоожудан» үзүндү

Хоорайың төп шөлүңгө фронтуге айттырар эки тургачларын үндүргөн. Буулаал эгелзеп, Шагда шылаң-ла роол чугадала деп, кижиле болуп кирит, аял бажы орду. Кызыл-да бо шөүл бо аял хөй оңу аңаа чымгалымы көч мурунда черле көрбөзү боор. Калдыг кижилерини мында чок дээр. Шуут-ла харак шокарар-Харак. Хаймыккан чонугу ара-инде бир-ле көрүткөч, кырган-ачаа дөө-ле хамык төрөлдөрдүн эерттиңк чүткүп кел чыккан. Шериг байдалын кышкыпкан Чылбак ачыи оолдар деп «Кырган-ача-ай» деп алгырбышаан, кырган-ачааңга уткүй шымып киреңкел. Чоок-чоок доргуу-төрөли, таныш-көрүжү шүптү чектилеп келген, чүчө ала-нең чок болган.

Күнүшү аял берген кара-ногаан аргаларга кара албай кайган чораш Чылбак оожум болган дегем үн-биле ирлэп эгелзеп. Тоорукту долгай Таңдым Долганыма тодар-ла мен. Дайынчыларын арнарында дайны тыппаан шырыг урутуңуң, Чылбакче кезе кайгы бергенер. Демги-де кыжырмак хөглүг Монгөштөйиң «дайыңың ыр дээр» «Долгай-Тандымын» канчаары ол мооң, оң орунуга «Тулууш-күстүң келер дээр чагалктың, сагаан чарып чангыс дымтың бир чазын уагу шууган тура шаан каапкан соонда, Чылбактын сагымынга Кыза-Шыгы ээлерий берген шыкаш болган. Ол дымтын оруу кылдыр Чылбак аял өздөңге бир чы дымтыгыты тырып каан. Дуңмазы Шагдыр-оол-биле чаңгыс-дыт дугайында ирлэ-жир ырызын сагып келгеш Чылбак аял ирлэй берген.

Чараш өрдүгү чечек шыккан Чатпын баткан Кыза-Шыгы. Чагал болган, дөзө болган Сагаан болган Чаңгыс-дымты. — Манга элзеп доктар хире-дир бис, тук маанар чүчө аялдыр, чарып мааншар тигер-дир — дээр, мааншар турган черге Дажы-Серен баян шыккан Чылбак эштер-биле старшынның соондан чоруп-каан. Улавай арга кылдым-ла кызаа шыкка, мааншар чыкаалык деп тургулаан. Даартаанда элзеп каш чыккан мааншар, автобус чектик келген. Бир сомалет база кээп хонупкан. Тываның нам, чазаның база шериниң удуруткучулары, чонугу төлзөлдөр, артистер болгаш АРШ-тың үрер хөжүмүнү Красный биле Музыкула удуруткучу составы Тываның эрес-дидим оолдар, кыстарын дайыңыс үзүр-лениң сооңу Буулаал кылар дээр чектилеп келген ол чүчө-дир. Артистер солун оңу көрүткүч үрер хөжүм дайыңыс ирларын арга додур чиртилеп турган.

С. ВЛАДИМИРОВ. ШЫДЫРАА. Шыдыраага дүргөн ойнарыңды маргыла-дааның 19 шыдыраагы ир-шиккен. Оларның 2-ин спорт мастерине кандидат, 3-үн бирги разрядтыг ойнакчылары, арканнары ийги разрядчы-лар. Алар 15,5 санын алган мастере кандидат Н. Шингийн чаңгыс-лаа кижиге уттурбайы, 5 кижиле дайымын-каш, чемпион болуп шыга-раан. Ийги, үшкү чери уагычкы Сарыг-Септин С. Тока ашкы ортукм школаның башкысы С. Идам биле хоочун шыдыраачы М. Хомушку Н. Шингырге чүчө чартык сан че-дирбей барганар. Шыдыраага дүргөн ойна-рың шыгыларын үргөн бо үш шыдыраачыны хоорайың спорт комитетиниң өмүңү шилден хундуугу бижиктер болгаш жетоннар-биле ша-тпаан. Май байыралының хүне-ринде база бир солун шыды-раа маргалдаан. Култураның болгаш дымтамалыгын Гагестол атыг партияга болган. Республиканың «Спорт» жи тура спорт иштинелиниң чемпиону Н. Шингийн 12 халык шыдыраага сонугураалыг кызылчылдыр-биле ойнаа. Оларның иштинде Социал хандырылга министрствоун-дан Н. Кучуң, чолаачы М. Югашов, тулаужу К. Кү-жүт, кинооператор К. Мон-гуш, тоску классы В. Гушун мастере кандидатты уауп ал-ганар. Республиканың «Бил-лиг» иштинелиниң төлөөн С. Шулган, журналист А. Аңр халымдашкан. Ужуржыканың иштинели-биле 6-6 санга хайым болуп доозуган. Д. САЛЧАК.

телевидение

Table with TV schedule information including dates (MAY 5-TE), times (9.00, 9.05, 9.20, 9.50, 10.05, 10.35, 11.40, 11.50, 12.00, 12.40, 13.10), and program titles (MOSKVAДАН, ДАМЫДЫЛА, МААДЫР ХООРАЙЫ, БУГУН, БОГУН — ПАРЛАГА ХУНУ, БОГУН — БОСКОЗ ЧААБЫШ, ТУУМУШКУГА АЖЫЛ-ИШКЕ, КИНО-МОНГУШ, МОСКВАДАН, КИНО-МОНГУШ, МОСКВАДАН, КИНО-МОНГУШ, МОСКВАДАН, КИНО-МОНГУШ).

„Борбак-Арыгның“ ажил-херээ

Бир-ле күн менэ клуб ар-гелекчи Анатолай Мижиг-Доржу келгезе: — Чооалчы Степан Сары-оолдун «Ван козе-буае» деп шызын тургузуу тур бис. Ында шөүлүмү рожон ойна-мар сизе бей-диди. — Бодан коорүмге санаа чер-ле чоптуг болду. — Эртең белекка 10 шака-лелар. Олоодымар калың — деп казын кызып, коорү барды. Эртеңиде жуба өң-шак чептөндө-ле чебе бер-диң. Шыңе ойнаар өөрүң мурун-ла чектилеп келген болдуар. Асигбизадаңың ар-тистеран журнуңда-ла сие-када каш дагым көргөн, би-

бирде шеф дуооым база көрүзүп, икче-бүрү лекция, беседалар база көчүп тур-ган. Мындай сооң, төгөтү коллегияке каттыжа бер-гезе көрүрүңү-дээ миде-жөн. — Иччала-ды Шки көдө-Сөсөй бо амык коллегия-тиң амык амырларын кө-дүрү күчөткөңий улавайың-байн турар мени кайгытты. Ойнакчыларын шыңе ойнап кебер селгери чөң. Оң ур-жуунда боттары тмгылар

ужура таагарың турар. «Борбак-Арыгның» концер-тиния программасында шил-ден аңаада ири-талчыңың аисебелдери, ийи-чалыс-тың номерлери, сымт, кар-зыра болгаш шөүлүгү көр-үзүр база ирлэй турар. Улаас бог-тымыңар арти-тер кооалыңе районларын колхоз, совхозтарынче про-чүү көрүзүмүзүң айтты-танитар. Д. МОНГУШ. Чоон-Хемчик район.

«Тыва көдө» тудугу трестинг демир-бетон кылдыгар (ЖБИ) заводунга дараазында ажилдакчылар дорымы-биле негеттинип турар: кол металник, техниканың аймык чок чорукчу инженер, секретарь-машынакчы, экономист, күш-ажыл, ша-лың инженер, нормировщик, демир-бетон инженер, бухгалтер-кассир, пекке мастер техналогтар.

АИТРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, перуекул Заренный 3 а. «Тыва көдө» тудугу трестинг УИПК (будуругеңиң техниктиң комплекциязының эргелди), кадрлар кылдың.